SUMMARY. The article discusses the development of historical films in contemporary Karakalpak cinema and issues that need to be addressed in the future. One of the important issues in Karakalpak cinema is the creation of historical films for children based on the lives of great people.

MADANIY-OMMAVIY TADBIRLARDA OVOZ REJISSYORINING KASBIY KOMPETENSIYALARI

Tilepov Quatbay Nukusbaevich – *o‘qituvchi*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutı Nukis filialı

Tayanch so‘zlar: madaniy tadbir, ovoz rejissyori, akustika, fonogramma, jonli ijro, sahna texnologiyasi, ovoz muhandisligi.

Ключевые слова: культурное мероприятие, звукорежиссер, акустика, фонограмма, живое исполнение, сценическая техника, звукорежиссура.

Key words: cultural event, sound engineer, acoustics, phonogram, live performance, stage technique, sound engineer.

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan davrda madaniy tadbirlar jamiyat ma’naviy hayotining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Har qanday madaniy tadbir - u konsert, teatr tomoshasi yoki ommaviy bayram bo‘ladimi professional texnik ta’minotsiz o‘z maqsadiga to‘liq erisha olmaydi. Shu jihatdan ovoz rejissyori madaniy tadbirlarni tashkillashtirishda markaziy texnik-ijodiy shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Ovoz rejissyori nafaqat apparatura bilan ishlovchi texnik mutaxassis, balki badiiy jarayonning faol ishtirokchisi hisoblanadi. U sahnadagi ijroning mazmuni, tomoshabinning qabul qilish darajasi va umumiy estetik ta’sir uchun bevosita javobgar shaxsdir [1]. Quyida ovoz rejissyorining madaniy-ommaviy tadbirlarda kasbiy vazifarini bir nechta misollar tariqasida ko’rib chiqamiz.

Ovoz rejissyorining tushunchasi va kasbiy maqomi

Ovoz rejissyori - bu ovoz signallarini yozish, qayta ishlash, kuchaytirish va real vaqt rejimida boshqarish orqali sahna yoki maydondagi tovush muhitini shakllantiruvchi mutaxassisdir. Ilmiy adabiyotlarda u “ovoz muhandisi” yoki “audio rejissyor” tushunchalari bilan ham izohlanadi [2]. Madaniy tadbirlarda ovoz rejissyorining maqomi quyidagi jihatlar bilan belgilanadi:

- texnik jarayonlarni to‘liq nazorat qilish; ijodiy guruh bilan hamkorlik;
- sahna va zal akustikasini hisobga olish;
- tomoshabin uchun sifatli va tushunarli tovush muhitini yaratish. Ovoz rejissyorining vazifalari tadbir turiga qarab farqlansa-da, asosiy funksiyalar quyidagilardan iborat:

1. Ovoz apparaturasini tanlash va sozlash;
2. Mikrofonlash tizimini to‘g‘ri tashkil etish;
3. Jonli ijro va fonogramma o‘rtasidagi muvozanatni saqlash;
4. Shovqin va akustik nuqsonlarni bartaraf etish;
5. Tadbir davomida real vaqt rejimida ovozni boshqarish [3].

1. Madaniy tadbirlarda akustik muhit va ovoz sifati

Akustika — bu tovushning tarqalishi, aks etishi va inson tomonidan qabul qilinishi qonuniyatlarini o‘rganadigan fan sohasi hisoblanadi. Madaniy tadbirlarda zal yoki ochiq maydon akustikasi ovoz sifati va tushunarliligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi [4]. Ovoz rejissyori quyidagi akustik omillarni hisobga olishi zarur:

- reverberatsiya vaqti;
- tovushning so‘nishi;
- aks-sado (echo) hodisasi;
- fon shovqinlar darajasi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, tomoshabin madaniy tadbirni baholashda birinchi navbatda tovushning aniqligi va muvozanatiga e’tibor beradi [5]. Ovoz

rejissyorining noto‘g‘ri sozlamalari hatto yuqori saviyadagi ijroning ham badiiy ta’sirini pasaytirishi mumkin.

Ovoz rejissyorining ijodiy jarayondagi o‘rni

Ovoz rejissyori rejissyor, dirijyor, sahna rassomi va ijrochilar bilan uzviy hamkorlikda ishlaydi. Ayniqsa teatr va musiqiy sahnalashtirishda ovoz dramaturgiyasi muhim ahamiyat kasb etadi [6].Zamonaviy madaniy tadbi jonli ijro bilan fonogramma uyg‘unligi dolzarb masala hisoblanadi. Ovoz rejissyori ushbu jarayonda texnik halollik va estetik muvozanatni saqlashi lozim. Ilmiy manbalarda fonogrammadan haddan tashqari foydalanish tomoshabin ishonchini kamaytirishi qayd etilgan [7].

Zamonaviy ovoz texnologiyalari va ularning ahamiyati

So‘nggi yillarda raqamli miksher pultlari, line-array akustik tizimlari va simsiz mikrofonlar madaniy tadbirlar sifatini sezilarli darajada oshirdi [8]. Ovoz rejissyori ushbu texnologiyalarni chuqur bilishi professional faoliyatning muhim sharti hisoblanadi.

Kuchli ovoz bosimi inson salomatligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ilmiy jihatdan isbotlangan. Shu sababli ovoz rejissyori ovoz diapazoni me’yorlariga amal qilgan holda maksimal va minimal ovoz darajasini nazorat qilishi zarur [9].

Xulosa qilib aytganda, mazkur ilmiy tadqiqot davomida madaniy tadbirlarni tashkillashtirish jarayonida ovoz rejissyorining o‘rni va ahamiyati har tomonlama tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ovoz rejissyori madaniy tadbirlarning texnik ta’minoti bilangina cheklanib qolmay, balki ularning umumiy badiiy saviyasi, tashkiliy mukammalligi va tomoshabinlar tomonidan qabul qilinishida hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Zamonaviy madaniy tadbirlar sharoitida tovush sifati tadbir muvaffaqiyatining asosiy mezonlaridan biriga aylangan bo‘lib, bu jarayonda ovoz rejissyorining professional faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi: birinchidan, ovoz rejissyori madaniy tadbirlar samaradorligini belgilovchi asosiy mutaxassislardan biridir; ikkinchidan, tadbir sifatini oshirish uchun ovoz rejissyorini rejalashtirish bosqichidan boshlab jarayonga jalb etish zarur; uchinchidan, zamonaviy ovoz texnologiyalaridan samarali foydalanish va mutaxassislarning malakasini muntazam oshirib borish madaniy tadbirlar rivojining muhim sharti hisoblanadi. Mazkur xulosalar amaliyotda qo‘llanilganda madaniy tadbirlar sifatini oshirishga va tomoshabinlar istagini ta’minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Кузнецов А. И. Основы звукорежиссуры. – Москва: Искусство, 2018.
2. Rumsey F., McCormick T. Sound and Recording. – Oxford: Focal Press, 2014.
3. Huber D., Runstein R. Modern Recording Techniques. – New York: Routledge, 2017.
4. Everest F. A., Pohlmann K. Master Handbook of Acoustics. – New York: McGraw-Hill, 2015.
5. Toole F. Sound Reproduction: Loudspeakers and Rooms. – London: Focal Press, 2020.
6. Sonnenschein D. Sound Design: The Expressive Power of Music, Voice and Sound Effects. – California: Michael Wiese Productions, 2013.
7. Katz B. Mastering Audio: The Art and the Science. – Oxford: Focal Press, 2015.
8. Eargle J. The Microphone Book. – Oxford: Focal Press, 2012.
9. WHO. Guidelines for Community Noise. – Geneva, 2018.

REZYUME. Mazkur ilmiy maqolada madaniy tadbirlarni samarali tashkillashtirish jarayonida ovoz rejissyorining kasbiy o‘rni, funksional vazifalari va ijodiy mas’uliyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Ovoz rejissyorining texnik bilimlari, akustik muhitni boshqarish, sahna jarayonlarida ishtirokchilarning ovozini muvozanatlash, tomoshabin psixologiyasiga ta’sir ko‘rsatishdagi roli aniq faktlar asosida yoritiladi. Maqolada madaniy tadbirlarning turlari (konsert, teatr tomoshalari, ommaviy bayramlar, konferensiyalar) misolida ovoz rejissyorining tashkiliy, texnologik va ijodiy faoliyati ochib berilgan. Shuningdek, zamonaviy ovoz texnologiyalarining rivoji va ularning madaniy tadbirlar sifatiga ta’siri ilmiy asosda tahlil qilinadi.

РЕЗЮМЕ. В данной научной статье научно-теоретически и практически анализируется профессиональная роль, функциональные обязанности и творческая ответственность звукорежиссера в процессе эффективной организации культурных мероприятий. Технические знания звукорежиссёра, управление акустической средой, баланс голосов участников в сценических процессах и его роль в воздействии на психологию зрителей освещаются на основе конкретных фактов. В статье на примере видов культурных мероприятий (концерты, театральные представления, массовые праздники, конференции) раскрывается организационная, технологическая и творческая деятельность звукорежиссёра. Также на научной основе анализируется развитие современных звуковых технологий и их влияние на качество культурных мероприятий.

SUMMARY. In this scientific article, the professional role, functional duties, and creative responsibility of the sound engineer in the process of effective organization of cultural events are analyzed from a scientific-theoretical and practical point of view. The role of the sound director in influencing the technical knowledge, managing the acoustic environment, balancing the voices of the participants in stage processes, and influencing the psychology of the audience is highlighted based on specific facts. The article reveals the organizational, technological, and creative activities of the sound engineer through examples of various cultural events (concerts, theatrical performances, public holidays, conferences). Also, the development of modern sound technologies and their impact on the quality of cultural events are analyzed on a scientific basis.

TEATR OVOZ REJISSYORI FAOLIYATINING BADIIY VA TEXNOLOGIK ASOSLARI

Zaretdinov Karamatdin Qurbanbaevich – *dotsent*
O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat institutı Nukis filialı

Tayanch so‘zlar: teatr san’ati, ovoz rejissyori, sahna akustikasi, ovoz dizayni, texnologiya, badiiy yaxlitlik.

Ключевые слова: театральное искусство, звукорежиссёр, сценическая акустика, звуковой дизайн, технология, художественная целостность.

Key words: theatrical art, sound director, stage acoustics, sound design, technology, artistic integrity.

Teatr san’ati sintetik san’at turi bo‘lib, unda dramaturgiya, aktyorlik ijrosi, sahna bezagi, yorug‘lik va ovoz bir butun badiiy tizimni tashkil etadi. Ushbu tizimda ovoz rejissyori faoliyati ko‘p yillar davomida ikkilamchi texnik vazifa sifatida qaralib kelgan bo‘lsa-da, zamonaviy teatr amaliyotida u mustaqil ijodiy kasb darajasiga ko‘tarildi. Bugungi kunda ovoz rejissyori nafaqat sahnada eshitiladigan tovushlarni boshqaradi, balki spektaklning dramatik ritmi, emotsional muhitini shakllantiruvchi muhim omilga aylanmoqda. Teatrda ovoz - bu so‘z, musiqa, shovqin, sukunat va akustik makonning badiiy uyg‘unligidir. Ushbu jarayonda ovoz rejissyori rejissyor konsepsiyasini anglab, uni tovush vositalari orqali ifodalaydi. Shu bois teatr ovoz rejissyorligi masalasi san’atshunoslik, akustika va zamonaviy texnologiyalar kesishgan nuqtada tadqiq etilishi zarur.

Teatr ovoz rejissyorining kasbiy vazifalari va ijodiy mas’uliyati

Teatr ovoz rejissyori faoliyati ikki asosiy yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: texnik va ijodiy. Texnik jihatdan u sahna tovush kuchaytirish tizimlari, mikrofonlar, akustik muhit, ovoz yozish va qayta ijro texnologiyalarini mukammal bilishi lozim. Ijodiy jihatdan esa ovoz rejissyori spektakl dramaturgiyasini chuqur tahlil qilib, tovush orqali obraz va holatlarni yaratadi. Ovoz rejissyori spektakl tayyorlash jarayonida dastlabki repetitsiyalardanoq ishtirok etib, rejissyor bilan birgalikda sahna yechimlarini muhokama qiladi. Musiqa tanlovi, fon shovqinlari, sahna effektlari va pauzalarning badiiy ahamiyati aynan ovoz rejissyori